

TIL VA MADANIYAT

ISSN 2181-922X

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

O'ZBEKISTON

2023 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN:

LANGUAGE AND CULTURE

2023 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov
Bosh muharrir o'rinbosari: Nodir Jo'raqo'ziyev
Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Hamidulla Dadaboyev, Mustafo Bafojev, Samixon Ashirboyev, Shodmon Vohidov (Tojikiston), Qozoqboy Yo'ldoshev, Farhod Maqsudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ulvi (Ozarbayjon), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odinaxon Jamoldinova, Ziyoda Teshaboyeva.

Tahrir hay'ati

Nazef Shahrani (AQSH)	Abdulaziz Mansur (O'zbekiston)
Elizabetta Ragagnin (Italiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ahmadali Asqarov (O'zbekiston)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akmal Nur (O'zbekiston)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Nikolas Kantovas (Buyuk Britaniya)
Bahtiyar Aslan (Turkiya)	Akmal Saidov (O'zbekiston)
Emek Üşenmez (Turkiya)	Mark Toutant (Fransiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editor in Chief: Nodir Jurakuziev

Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Hamidulla Dadaboev, Mustafo Bafoev, Samikhan Ashirboev, Shodmon Vohidov (Tajikistan), Qozoqboy Yuldashev, Farhad Maksudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ulvi (Azerbaijan), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jurakulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odinakhan Jamoldinova, Ziyoda Teshabaeva.

Editorial Committee

Nazif Shahrani (USA)	Abdulaziz Mansur (Uzbekistan)
Elisabetta Ragagnin (Italy)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ahmadali Asqarov (Uzbekistan)	Tanju Seyhan (Turkey)
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Hisao Komatsu (Japan)
Akmal Nur (Uzbekistan)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Akrom Habibullaev (USA)	Nicholas Kontovas (Great Britain)
Bahtiyar Aslan (Turkey)	Akmal Saidov (Uzbekistan)
Emek Ushenmez (Turkey)	Marc Toutant (France)

"Uzbekistan: Language and Culture" is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Abdulhay Sobirov

O'zbek tilining buguni va kelajagi bo'yicha mulohazalar.....6

Marhabo Umurzoqova

Lisoniy shaxs tushunchasi va uning lingvistik talqini.....17

Sadagat Abbasova

Turli tillarda ma'nosiz ovoz almashish yo'nalishlari.....31

Adabiyotshunoslik

Sebahat Deniz

Büyük Türk Hakanı Babür'ün ve Neslinin Türk Edebiyatının
Gelişmesindeki Rolü.....43

Ilyos Ismoilov

Iskandarnomalarda yunon donishmandlari obrazi.....58

Nodira Xolikova

O'zbek jadid she'riyatida ayol obrazining ijtimoiy-estetik omillari
(Cho'lpon va Hamza ijodi misolida).....77

Fan. Ta'lim. Metodika

Vahobjon Nazarov

Fransuz tili darslarida multimedia vositalari: turlari va
texnologiyalari.....94

Sotsiologiya. Psixologiya

Komil Kalanov

O'zbek tilidagi duolarda muqaddaslik timsoli ifodasining
sotsiologik talqini.....108

Tarix. Manbashunoslik

Shamsiddin Kamoliddin

Somoniylar sulolasining huquqiy maqomi.....132

CONTENT

Linguistics

Abdulhay Sobirov

Reflections on the Present and Future of the Uzbek Language.....6

Marhabo Umurzakava

The Concept of Linguistic Personality and its Linguistic Interpretation...17

Sadagat Abbasova

Directions of Voice Substitutions Without Meaning in
Different Languages.....31

Literature

Sebahat Deniz

The Role of the Great Turkish Khan Babur and his Generation
in the Development of Turkish Literature.....43

Ilyos Ismoilov

The image of Greek Sages in Iskandarnames.....58

Nodira Kholikova

Socio-Aesthetic Factors of the Female image in Uzbek Jadid Poetry
(using the example of poems Chulpan and Hamza).....77

Science. Education. Methodology

Vahobjon Nazarov

Multimedia tools in French Language Classes: Types and
Technologies.....94

Sociology. Psychology

Komil Kalanov

Sociological Interpretation of the Expression of the Symbol
of Holiness in Blessings in the Uzbek language.....108

History. Source studies

Shamsiddin Kamoliddin

Legal Status of the Samanids Dynasty.....132

LINGVISTIKA
LINGUSTICS

O'zbek tilining buguni va kelajagi bo'yicha mulohazalar

Abdulhay Sobirov¹

Abstrakt

Maqolada dunyo tillari tizimida o'zbek tilining tutgan o'rni haqida fikr yuritilgan. Turli sohalarga oid terminologik tizimlarda sodir bo'layotgan o'zgarishlar, fizika, kimyo, tarix, filologiya fanlariga kirib kelayotgan terminlar, ularni o'zlashish qonuniyatlari, bu boradagi yutuq va kamchiliklar haqida gapirilgan, yangi o'zlashgan terminlarga izohlar berilgan. Shular asosida o'zbek tilining buguni va kelajagi qanday bo'lishi to'g'risida fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: *taraqqiyot, globallashuv, ilm-fan, texnika rivoji, til, milliy til, jamiyat, termin, milliy terminologiya, kalkalash, so'z boyligi, sohaviy leksika.*

Kirish

Dunyoda 7000 dan ortiq til bor. Har bir til muayyan xalqning va millatning ona tilisi sanaladi. So'z boyligi va ifoda imkoniyatlariga ko'ra jahondagi tillar bir-biridan aslo qolishmaydi. Ular ichida qadim va boy, uslubiy, badiiy jihatdan rang-barang bo'lgan o'zbek tilining alohida o'rni bor. O'zbek tili nufuz jihatidan dunyoda 34-o'rinda turadi va 50 milliondan ortiq so'zlashuvchisi mavjud. Ona tilimiz noyob tarixiy manbalariga, qadimiy qo'lyozmalariga ega. Boshqa tillarda bir yoki ikkita yozuvda yozilgan tarixiy yodgorliklar uchrasa, biz – o'zbek xalqi avesto, o'rxun-enasoy, oromiy, kushon, so'g'd, xorazm, eski o'zbek yozuvlarida bitilgan behisob qimmatli manbalarga egamiz, lekin bu faktlar bugungi shiddatli zamonda o'zbek tilining kelajak tillaridan biriga aylanishi uchun kafolat bo'la olmaydi. Dunyoning lisoniy manzarasida sodir bo'layotgan tub o'zgarishlar o'zbek tiliga ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmayapti.

¹Sobirov Abdulhay Shukurovich – Zahiriddin Muhammad Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori.

E-pochta: sobirov-1957@mail.ru.

ORSID ID: 0000 0003 0590 7093

Iqtibos uchun: Sobirov, A.Sh. 2023. "O'zbek tilining buguni va kelajagi bo'yicha mulohazalar" *O'zbekiston: til va madaniyat* 3: 6 – 16.

Tilimiz ustida jiddiy bosh qotirishimizga to'g'ri kelmoqda. Bu borada O'zbekiston hukumatining olib borayotgan til siyosati tahsinga loyiq. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5850-sonli, 2020-yil 20-oktabrdagi "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6084-sonli Farmonlari; 2020-2030-yillarda o'zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish Konsepsiyasi" olamshumul ahamiyatga ega bo'ldi.

Keyingi 5-6 yil ichida o'zbek tilining mavqeyini mustahkamlash yo'lida ko'p ishlar amalga oshirildi, ammo til siyosatida muammolar yetarlicha. Eng katta muammolardan birini tilimizdagi o'zlashma so'zlar masalasi tashkil etadi. Bugun jahondagi axborotlar oqimining salkam 80 foizini qamrab olgan ingliz tili o'zbek tili bilan to'g'ridan to'g'ri aloqaga kirishmoqda. Buning natijasida siyosat, iqtisodiyot, moliya va kredit, diplomatiya, sport sohalariga oid yuzlab leksik birliklar o'zbek tiliga jadal kirib kelmoqda. Ayniqsa, fizika-matematika, kimyo-biologiya, inoformatika, medicina kabi aniq fanlarga oid terminologik sistemalarda inqilobiy jarayonlar kechmoqda.

Masalan, sohalarga *aksiz, bankomat, birja, bloger, valyuta, veto, viza, demping, depozit, kompyuter, moratoriy, monitor, modernizatsiya, plastik karta, reyting, test, chat, charter* kabi son-sanoqsiz leksik birliklar va ular o'zbek tilining lug'at tarkibidan munosib o'rin oldi.

Bu jarayonga qarshiligimiz yo'q, chunki mazkur terminlarning aksariyati umuminsoniy qadriyatlarga ega va dunyoning barcha tillarida bir xil tushunchani ifodalaydi. Ularni to'g'ridan to'g'ri qabul qilish lisoniy qoidalarga mos tushadi. To'g'ri kelmaganlarini *ijara* (arenda), *bagaj* (yuk), *shartnoma* (kontrakt), *lombard* (garovxona), *kafolat* (garantiya), *sarmoya* (kapital) *tizim* (sistema) ko'rinishida yoki yarim kalkalab qabul qilib oldik.

Hali o'zbek tiliga o'zlashib ulgurmagan "*Lola Burger*", "*Yevro Burger*", "*Burger Drujba*", "*Chig'atoy House*", "*Yevroremont*", "*Stroyvektor*", *Home BEKA*, *Vip market*, *Baraka market*, *Ali market*, *Tutzor market*, *minimarket*, *freshmarket*, *makromarket*, *lavash-market* kabi nomlar tarkibidagi *burger*, *yevro*, *house*, *home*, *vip market* singari so'zlarning noo'rin qo'llanishi bizni o'ylantiradi.

Shulardan kelib chiqqan holda, ushbu maqolada chet tillardan o'zlashgan so'zlar, ularning sohalardagi ahamiyati, o'zbek tilining

kelajakdagi holatida ularning o'zni qanday bo'lishi haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

O'zgarishlarning tilga ta'siri

Dunyo o'z taraqqiyoti yo'lida shitob bilan rivojlanib bormoqda. Globallashuv jarayonlari, ilm-fan integratsiyasi, texnikaning mo'zizaviy rivoji jahonning bugungi manzarasini butunlay o'zgartirib yubordi. Insoniyat o'z taraqqiyotining yangi erasiga qadam qo'ydi. Ilm-fan va texnika yutuqlari natijasida inson o'zining ziddi sanalgan sun'iy intellektni yaratishning uddasidan chiqdi. Bir tomondan olib qaraganimizda, bu shiddat bilan davom etayotgan taraqqiyot mevasiga o'xshaydi, ammo uning ostida keng ko'lamdagi aql bovar qilmas ijtimoiy va sun'iy munosabatlar (lingvistik tafakkur va uning hosilasi) yotganini ko'rishimiz mumkin. Muayyan tilda ravon so'zlayotgan "robot"ni "gapirtirish", boshqalarning savollariga "javob qaytartirish", hatto, "ma'ruza yozdirish" uchun shu tilning ichki qurilishi, grammatikasi, uslublari va hokazolar haqida mukammal bilimga ega bo'lish, bu bilimni axborot kommunikation texnologiyalari tizimiga olib kirish bugun ilg'or millatlar uchun yangilik bo'lmay qoldi. Ular allaqachon buning uddasidan chiqqan oldi va sohaviy leksikani, ayniqsa, milliy terminologiyani "ipidan ignasigacha tadqiq etib", filologik bosqichdan keyingi bosqichga – ***gibrid tadqiqotlarga*** o'tib bo'ldi. Bunga ko'p misol keltirishimiz mumkin. Masalan, 2018-yilda rus olimlari A.N.Averkin, A.N.Pospelov, M.G.Gaaze-Raportlarning "Толковый словарь по искусственному интеллекту" ("Sun'iy intellekt bo'yicha izohli lug'at") chop etildi [<http://raai.org/library/tolk/aivoc.html>].

Lug'atga *validatsiya, varifikatsiya, kauzatsiya, lokutsiya, intellektual robot, domen* kabi terminlar kiritildi va mazkur terminlar rus tili lug'at tarkibidan munosib o'rin oldi.

Dunyoning boshqa yetakchi davlatlarida milliy tillar lug'at tarkibining boyishi uchun keng imkoniyatlar ochib qo'yilgan. Masalan, nemis tilida har besh yilda unga kirgan yangi so'zlar, neologizmlar lug'at shaklida nashr etiladi. Yaqinda nashr etilgan "DUDEN" ("Duden") lug'atidan 5000 ga yaqin so'z o'rin olgan. Uning ichida ***Inshaalloh*** – *Alloh xohlasa*, ***Postfaktish*** – *siyosiy va ijtimoiy muhokamalarda hissiyotlarning faktlardan ko'proq ahamiyatga ega bo'lishi*, ***Alkonsänger*** – *balkonda kuylovchi*, ***Maskentrottel*** – *burnini berkitmagan holda himoya niqobi taqqan odam*, ***Hamsterkauf*** – *vahimada oziq-ovqat zahiralash*, ***Anderthalbmetergesellschaft*** – *1,5 metr masofaga amal qilishi lozim bo'lgan jamiyat yoki «bir yarim*

metrlik jamiyat», **Coronamüde** – COVID-19dan toliqish, **Impfneid** – emlanganlarga hasad qilish, **Coronadiktatur** – COVID-19 diktaturasi, **Impfzwang** – majburiy emlash kabi leksemalar bor [<https://kun.uz/news/2017/08/07>].

Bunday xayrli jarayondan, lug'at tarkibining yangi so'zlar hisobiga muntazam boyib borishidan o'zbek tili ham chetda emas. Keyingi yillarda tilimizga *barter, biznesmen, diler, injiniring, grant, kliring, lizing, bonus, venchur, grant, demping, depozit, opsion, smart-karta, kovorking, brend, brending, kopirayter, market, marketing, marketolog, press-reliz, promouter, konsalting, menejment, neyming, portfolio, sponsor, supervayzer, franchayzing, fors-major, holding, impichment, konsensus, ombudsmen, vinchester, virtual, drayver, kasting, tyutor, realiti-shou, tok-shou, barbekyu, gamburger, gril, yogurt, ketchup, pitsa, popkorn, fast fud, fishburger, fri, hotdog, chizburger, chickenburger* kabi turli sohalarga oid behisob so'zlar o'zlashdi. Ularning har biri o'z leksik ma'nosiga ega va muayyan sohalarda faol muomalada bo'lmoqda.

Masalan, **kriptovalyuta** – raqamli valyuta turi; **xaker** – odatda, tegishli dasturlarni, kodlarni yaxshi biladigan va buni g'arazli maqsadlarda qo'llaydigan kiberjinoyatchi; **pentesting** – tarmoqlarning yoki dasturlarning xavfsizligini tekshirib ko'rish usuli. Shu ishni amalga oshiruvchi dasturchi **pentester** deb ataladi; **domen** – sayt nomi; **hosting** – bu sayt uchun ajratilgan joy bo'lib, saytdagi ma'lumotlar (matn, rasm, fayllar va hokazo)ni o'zida saqlaydi va h. k.

Global muammoga aylangan internet orqali minglab yangi atamalar o'zbek tiliga suqilib kirib kelmoqda. Masalan, **abyuz** – internet orqali biron kimsaning sha'niga dog' tushirish; **bodipozitiv** – tashqi ko'rinish asosida qabul qilish; **gazlayting** – ma'lumotni buzishga, insonni chalg'itishga qaratilgan, ruhiy zo'ravonlikning bir turi; **tulpa** – o'z-o'zini gipnoz qilish mahsuloti; xayoliy do'st; **xarasment** – psixologik zo'rovonlik va h.k. Bu kabi so'zlarning cheki-chegarasi yo'q.

Mazkur terminlar asosan ingliz va boshqa Yevropa tillaridan kirib kelgan leksemalar va ular bildirgan ma'nolar biz uchun ba'zan "toshyong'oq" bo'lib qolmoqda. Misol uchun *kiber* so'zini olib ko'raylik. Mazkur so'zning tilimizga o'zlashish jarayoni oxiriga yetmasdan turib, sohalar leksikasida u yordamida hosil qilingan *kibermashina, kiberhujum, kiberolam, kiberjinoyatchi, kiberxavfsizlik, kiber-virus, kibersport* kabi yangi leksik birliklar paydo bo'ldi. Mazkur leksik birliklarning aksariyati asl holatida yoki

kalkalash yo'li bilan tilimizga o'zlashdi.

O'zbek tilining kelajagini o'ylaydigan bo'lsak, biz faqat so'z qabul qiluvchi, kalkalovchi til vakillari bo'lib qolmasdan, yangilik yaratib, o'sha yangilik bilan birga o'zbekcha so'zlarni boshqalarga uzatuvchi til vakillari maqomiga ham o'tishimiz kerak. Tafakkur qilmasak, oldinga intilmasak, ilm-fan, texnika bilan "tillashib" o'zbek tilining mashinaviy tilini yaratmasak, hozirgi tezkor globallashuv sharoitida zudlik bilan o'zbek tilining jahon miqyosidagi o'rni va nufuzini belgilab olmasak, shundoq boshqa xalqlarga taqlidchi bo'lib, ular erishgan yutuqlar samarasidan muayyan to'lovlar evaziga foydalanib, ularga qulluq qilib yuraveramiz. Turgan gapki tilimiz ham ikkinchi toifadagi tillar qatoriga tushib ketadi.

Vaqtida e'tibor qilmasak, bu sohada yutqazib qo'yishimiz mumkin. Bu haqida millatimiz peshvolaridan biri Alixonto'ra Sog'uniyning ibratli bir o'giti bor: *"Qaysi bir millatning ona tili o'z hojatini o'tayolmay, boshqa yot tillar oldida mag'lubiyatga uchrab tiz bukar ekan, unday millat ko'p uzoqlamayoq, insoniy huquqlaridan ajragan holda hayot daftari ustiga inqiroz qalami chekilishi shubhasizdir. Unday millatlar yolg'izgina Vatanlaridan emas, balki butun borlig'i bilan tarix yuzidan yo'qolishga majbur bo'ladilar"* [Sog'uniy 1993, 10].

Bir narsani aslo unutmasligimiz kerak: taraqqiyot aslo kutib turmaydi. Tan olish kerak, lug'at boyligini saqlash, tadqiq etish, tartibga solish borasida ko'plab e'tiborga molik ishlar bajarildi va bu ish hozirda ham qizg'in davom etmoqda. O'zbek tilshunosligida Ayub G'ulom, A.Hojiyev, M.Mirtojiyev, A.Nurmonov, N.Mahmudov, H.Ne'matov, S.Ashirboyev, H.Dadaboyev, I.Mirzayev, M.Umarxo'jayev, R.Rasulov, B.Yo'ldoshev, G'.Hoshimov, A.Madvaliyev, R.Sayfullayeva, S.Karimov, O.Bozorov, S.Normamatov, B.Mengliyev, L.Raupova, S.Muhammedova, M.Qurbonova, Sh.Iskandarova, S.Mo'minov, Sh.Shahobiddinova, J.Eltuzarov, M.Abdiyev, M.Hakimov, D.Nabiyeva, N.Uluqov, H.Usmonova, X.Jabborov, B.Bahriddinova kabi olimlarning samarali faoliyati natijasida *til, nutq, sath, til sathlari, adabiy til, adabiy me'yor, semantik maydon, leksik-semantik guruh, tasnif, shakl va mazmun birliklari, ular o'rtasidagi mutanosiblik (simmetriya) va nomutanosiblik (assimetriya), leksik ma'no, leksik me'yor, tagbilim, tagma'no, so'z valentligi* kabi ko'plab til qonuniyatlari ochib berildi; *derivasiya, denotat, signifikat, paradigmatika, sintagmatika, giponimiya, partonimiya, graduonimiya, morfema, morfonologiya, predikat, sema, semema, leksema, semantika, fonema, dialektologik kvalimetriya, diasistema* singari tushunchalarning

ta'riflari barqarorlashdi. Ularning fidoiylilik bilan qilgan mehnatlari evaziga o'zbek tilining barcha sathlarida bo'lgani kabi leksik sathni, jumladan, o'zbek tilining terminologik qatlamlarini tadqiq etish o'zining yangi sifat bosqichiga ko'tarildi.

Quvonarlisi, tilimizning lug'at tarkibi va undagi asosiy birlik sanalgan leksemalarga barcha soha vakillarida e'tibor kuchaydi. Birgina misol, zamonaviy ilm-fan organizmlar tuzilishida hujayra, oqsil, molekula, aminokislota, gen va shu kabi elementlarning barqaror va muayyan tartib bilan joylashuvidan iborat kodlar tizimi mavjudligini isbotlamoqda. Bunday kodlashtirilgan birikmalar nanofanda triplet yoki kodon deb atalmoqda. Genetik kodlar tilga o'xshatilmoqda [Teshaboyev, Zaynobiddinov, Ismoilov, Ermatov, Abduazimov 2014, 11]. Bunday o'xshatishlar o'zbek tili leksikasining boyishiga, mukammallashuviga olib kelmoqda. Olimlarimizning samarali mehnatlari evaziga aniq fanlar terminologiyasida yangidan-yangi leksik birliklar paydo bo'lmoqda. Masalan, kimyo fanlari doktori, professor I.Asqarov tashabbusi bilan kimyo faniga *tovarlar kimyosi, tovarlar nomenklaturasi, bojxona ekspertizasi, tovarlarni sinflashtirish, tovarlarni sertifikatlash* kabi yangi leksik birliklar olib kirildi va hozirda ular iste'molda keng qo'llanilmoqda. Olim O'zbekiston tabiiy-ilmiy faoliyat bilan shug'ullanuvchi "Tabobat akademiyasi" raisi sifatida o'zi yaratgan tabiiy biologik faol oziq-ovqat qo'shilmalariga *AYRITOSH, ALQOMAN, ALQAYON, ASBOLA, ASBOSIM, ASDAVO, ASDARMON, ASNASL, ASTOSH, ASSHIFO, AKSQUVVAT, SHIFOYI MARHABOXON, MAJMUAYI RAHMONIY, ANTIKOVIR* degan nomlar berib, o'zbek tili leksik imkoniyatlarining cheksizligini yana bir bor isbot qildi [Asqarov 2021, 863-1053].

Bunday holatni fizika terminlarida ham ko'rishimiz mumkin. Akademik S. Zaynobiddinov boshchiligidagi fizik olimlarning *nanotexnologiya, nanomaterial, nanokristal, nanoakkuilyator, nanoo'lcham, nanorobot, nanoobyekt, nanosistema, nanofizika, nanokimyo, nanomedsina, nanobiologiya, nanoelektronika, neytrino fizikasi, astrozarralar* kabi terminlarning o'zbek tilida barqaror o'rin tutib qolishida xizmati katta bo'ldi [Teshaboyev, Zaynobiddinov, Ismoilov, Ermatov, Abduazimov 2014, 11].

Taraqqiyot tarix fanini ham chetlab o'tmayapti. Tarix fanlari doktori, professor R.Shamsuddinov *quloqlashtirish, uchlik, qatag'on siyosati, qatag'on qurbonlari, qatlgoh, aksilinqilobiy yacheyka, yot unsur, musulmonobod, tarixiy manbashunoslik, tarixshunoslik* kabi atamalarga yangicha ruh berish ishlariga boshchilik qilmoqda

[Shamsuddinov 2012, 432].

Filologiya fanlari doktori, professor M.Umarxo'jayev boshchiligida tuzilgan zamonaviy lug'atdan *intellektual platforma, sun'iy ong, virtual buyumlar, CASE-texnologiyalar, raqamli imzo, aqlli dasturlash, raqamli kompyuter, nutq interfeysi, kompyuter grafikasi* kabi leksik birliklar joy oldi [Umarxo'jayev, Solijonov, Rustamov, Mahkamov, Azimjonov, Saidxonov, Jo'rayev, Abdumannonov 2022, 300].

Filologiya fanlari doktori, professor Sh.Sirojiddinovning sa'y-harakatlari bilan *navoiyshunoslik, tabdil, ko'shk, iyjoz (fikrni qisqa va lo'nda ifodalash), itnob (fikrni ko'p so'zlar vositasida ifodalash), musavva (so'z va ma'no tengligi), suluk (Haq yo'li), ilmi balog'a (til qoidalariga to'la amal qilgan holda so'zlash va yozish bilan bog'liq fan), ilmi fasohat (chiroyli, yoqimli so'zlash va yozishni o'rgatadigan fan), ilmi badi' (badiiy san'atlar haqidagi ilm), manoqib asar, matnshunoslik, manbashunoslik* singari leksik birliklarning qo'llanish chastotasi kuchaydi [Sirojiddinov, Yusupova, Davlatov 2019, 560].

Bularning hammasi o'z yo'lida, ammo yana bir masala bizni o'ylantiradi. "Women in Science" xalqaro mukofoti sovrindori, biologiya fanlari nomzodi, katta ilmiy xodim Dilbar Dolimova bilan bo'lgan suhbatdan olingan parchaga e'tibor bering:

*"Markazimizda zamonaviy priborlar, masalan, genetiklar ishlatadigan **sekvenator** bor. Shu apparat juda katta aniqlikda ishlaydigan kompyuterni talab etadi. Bu **superkompyuter** emas, kompyuter, lekin kuchlirog'i. Yoki yana bir misol, laboratoriyada **pipetmanlar** ishlatamiz. Ularning ham har xili bo'ladi. Laboratoriyada ishlaydigan xodimlarim biladi qaysisi biz ishlatishimizga yaxshiroq. **Ekzoskeletlar** Yaponiyada aholi keksayishiga texnologik kompaniyalarning javobi bo'ldi. Innophys firmasi **ryukzak ko'ri-nishidagi kostyumni** ishlab chiqqan bo'lib, u 24 kilogrammgacha yukni zo'riqishlarsiz ko'tarish imkonini beradi.*

Matnda keltirilgan **sekvinator, pipetman, ekzoskelet** leksemalari o'zbek tiliga yangi kirib kelayotgan terminlar sanaladi. Ularga "Vikipediya"da shunday izohlar berilgan:

*DNK **sekvensor (sekvenator)** – DNK zanjiridagi nukleotidlar ketma-ketligini avtomatik ravishda aniqlaydigan ilmiy asbob, qurilma, **pipetman** – yuqori aniqlikdagi pipetkalar, **ekzoskelet** – inson mushaklari kuchini oshirish, harakatni oyoq tayanch nuqtalariga o'tkazishga mo'ljallangan qurilma* [<https://kun.uz/42341857>].

Ular ustida ishlash vaqti yetib keldi. Rostini aytsak, dunyoda

sof til bo'lmagan va bo'lmaydi ham. Tillarning bir-birlariga ta'sir ko'rsatishi tabiiy hol. Ayniqsa, bu jarayon leksik sathda faol kechadi. Hamma gap ona tilini butunlay boy berib, boshqa tilda gapirishga o'tib ketmaslikda. Bunday taqdir o'zbek tilining boshidan ko'p marotaba o'tgan. Faqat xalqimizdagi cheksiz sabr-toqat, yuksak tafakkur, ona tiliga bo'lgan ulkan mehr-muhabbat tufayligina o'zbek tili asrlar sinovidan sog'-omon o'tib bizlargacha yetib keldi. Bugun yana biz uning taqdiri ustida jiddiy bosh qotirishimizga to'g'ri kelmoqda. Agar yuzaki yondashadigan bo'lsak, bugungi davr o'zbek tilini yo'qolib borayotgan boshqa dunyo tillari kabi yo'qlik jari tomon surib ketishi mumkin. Shunga ko'ra hozirgi bosqichda har sohada bo'lgani kabi tilshunoslik sohasida ham tub burilishlar yasamog'imiz shart. Bu davr talabi, millat taqdiri, kelajak bilan bog'liq bosh masaladir. Bilamizki, buning uchun birinchi navbatda ichki va tashqi muhit, amaldagi jamiyat rahbariyati tomonidan beminnat ko'mak, tirgak, rag'bat kerak bo'ladi. Keyingi yillar ichida davlatimiz rahbari bu ishni a'lo darajada bajarib berdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yuqorida tilga olingan Farmonlari til siyosatida tub burilishlar yasadi, desak xato qilmagan bo'lamiz.

Ilm-fan, texnikaning jadal sur'atlar bilan taraqqiy topishi, hayotimizga bozor iqtisodiyotining bosqichma-bosqich kirib kelishi, respublikamizda jahon infrastrukturasidagi uzluksiz ta'lim tizimi, diplomatiya, moliya, bank va kredit, soliq, auditorlik, menejmentlik, monitoring, marketing, mashinasozlik, samolyot-sozlik kabi sohalarning paydo bo'lishi va taraqqiy topishi natijasida mustaqillik yillarida o'zbek tili lug'at sistemasining ichki va tashqi imkoniyatlarini to'la ishga solgan holda, til taraqqiyoti qonuniyatlari talabiga mos ravishda ona tilimizning erkin rivojlanishi uchun yangicha shart-sharoitlar yuzaga keldi [Хожиев 1994, 20].

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, ona tilimizni yanada taraqqiy ettirish uchun quyidagi vazifalarni zudlik bilan amalga oshirish zarur deb o'ylaymiz.

1. Tilimizning barcha sohalari bo'yicha amalda bo'lgan so'z va atamalarni, terminlarni yig'ish, ular ustida jiddiy ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish zarur. Bunda soha mutaxassislari bilan tilshunoslarning yakdilligini, birgalikda faoliyat olib borishini ta'minlashga alohida e'tibor qaratish kerak bo'ladi. Chunki, biz terminlarning hozirgi holati, ularni o'rinli qo'llash, ayniqsa, o'zbek tilidagi muqobil variantlarini topish va iste'molga olib kirish bo'yicha yetarli tavsiyalarni ishlab chiqmas ekanmiz,

muayyan sohalarda, ayniqsa, aniq fanlarda terminlarni qo'llashda boshboshdoqliklar davom etaveradi, bir yoqlama xarakterdagi lug'atlar, ma'lumotnomalar, tezauruslar, qomuslar chop etilaveradi. Pirovard natijada ona tilining ta'siri zaiflashadi, o'z o'rnini chet tillariga bo'shatib beradi.

2. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini mamlakatimizda va xorijda yanada oshirish borasida keng ko'lamda amaliy ishlarni yo'lga qo'yishimiz, chet eldagi milliy madaniy markazlar, oliy ta'lim tizimida faoliyat olib borayotgan o'zbekshunos, turkiyshunos olimlar bilan mustahkam aloqalarni yo'lga qo'yishimiz zamon talablariga aylandi. Bu borada tashabbusni qo'limizga olishimiz lozim.

3. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi mavqeyini mustahkamlovchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni takomillashtirishda davom etishimiz, barcha sohalar bo'yicha zamonaviy lug'atlar, tezauruslar, rublikatorlar, klassifikatorlar, glossariylar, so'zlash-gichlar, konkordanslarni zudlik bilan yaratishimiz zarur.

4. Tarixiy manbalar va shevalarimizda saqlanib qolgan til boyligimizni – bebaho xazinamizni xalqimizga yetkazishda davom etishimiz zarur.

5. Maktabgacha ta'lim muassasalaridan tortib oliy ta'limgacha ona tili o'qitishni qayta ko'rib chiqish, milliy an'analar va xorijiy tajribalar asosida yo'lga qo'yish talab etiladi.

6. Eng muhimi, zamonga mos ravishda leksikografik ma'lumotlarni avtomatlashtirish, ularni to'plash va qayta ishlov berishda kompyuter texnologiyasidan unumli foydalanish, kompyuter lingvistikasini, korpus tilshunosligini yaratish, matn tahririni bajarish masalalariga alohida ahamiyat qaratish kerak.

7. Millatdoshlarimiz, vatandoshlarimiz qalbida ona tilimizga nisbatan milliy g'urur, milliy iftixor tuyg'ularini kuchaytirmasak, ulardan ayrimlari xorijiy tillarni o'zbek tilidan ustuvor deb bilishda davom etaveradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, o'zbek tili dunyodagi eng boy va teran tarixiy ildizlarga ega bo'lgan qadim tillardan biridir. O'zbek tili davlat va kundalik muomala-munosabat tili sifatida iste'molga doim yaroqli bo'lishi shart. Uning ichki va tashqi imkoniyatlari cheksiz va mislsizdir. Undan o'rinli foydalanish, ona tilining sofligi, tabiiyligi uchun kurashish, davlat tili me'yorlariga har soniyada to'liq rioya qilish, boshqalardan ham buni talab etish,

o'zbek tilining go'zalligi va tarovatini saqlab qolish barchamizning bizni oq yuvib, oq tarab o'stirgan, voyaga yetkazgan ona yurt, ONA TILI oldidagi sharaflari va ayni chog'da muqaddas burchimizdir.

Adabiyotlar

- Алихонтўра Соғуний. 1993. *Туркистон қайғуси*. Тошкент: Шарқ.
- Teshaboyev, A., Zaynobiddinov S., Ismoilov Q., Ermatov Sh., Abduazimov V. 2014. *Nanozarralar fizikasi, kimyosi va texnologiyasi*. Toshkent: Tafakkur bo'stoni.
- Asqarov, I. 2021. *Sirli tabobat*. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi.
- Shamsudinov, R. 2012. *O'zbekistonda sovetlarning qatag'on siyosati va uning oqibatlarini*. Toshkent: Sharq NMAK.
- Umarxo'jayev, M., Solijonov S., Rustamov D., Mahkamov N., Azimjonov J., Saidxonov M., Jo'rayev A., Abdumannonov X. 2022. *Sun'iy intellekt terminlari (inglizcha-o'zbekcha izohli tarjima lug'ati)*. Andijon: ALTAIIM.
- Sirojiddinov, Sh., Yusupova D., Davlatov O. 2019. *Navoiyshunoslik*. Toshkent: Tamaddun.
- Ҳожиёв, А. 1994. "Мустақиллик шароитида ўзбек тили луғат таркибининг ривожланиш асослари". *Ўзбек тили ва адабиёти* 1-2: 20.
- <http://raai.org/library/tolk/aivoc.html>.
- <https://kun.uz/news/2017/08/07>.
- <https://kun.uz/42341857>.

Reflections on the Present and Future of the Uzbek Language

Abdulhay Sobirov¹

Abstract

The article considers the role of the Uzbek language in the system of world languages. The changes taking place in the terminological systems of various fields, the terms included in the sciences of physics, chemistry, history and philology, the patterns of their acquisition, achieve-

¹ *Abdulhay Sh. Sobirov* – Doctor of Philology, Professor of Andijan state university named after Zahiriddin Muhammad Babur.

E-mail: sobirov-1957@mail.ru

ORCID ID: 0000 0003 0590 7093

For citation: Sobirov, A. Sh. 2023. "Reflections on the Present and Future of the Uzbek Language". *Uzbekistan: Language and Culture* 3: 6 – 16.

ments and shortcomings in this regard were discussed, as well as comments were given on the newly acquired terms.

Based on them, opinions about the present and future of the Uzbek language are presented.

Key words: *development, globalization, science, technology development, language, national language, society, term, national terminology, calquency, vocabulary, field lexicon.*

References

- Alixonto'ra Sog'unliy. 1993. *Turkiston qayg'usi*. Toshkent: Sharq.
- Teshaboyev, A., Zaynobiddinov S., Ismoilov Q., Ermatov Sh., Abduazimov V. 2014. *Nanozarralar fizikasi, kimyosi va texnologiyasi*. Toshkent: Tafakkur bo'stoni.
- Asqarov, I. 2021. *Sirli tabobat*. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyotmatbaa uyi.
- Shamsudinov R. 2012. *O'zbekistonda sovetlarning qatag'on siyosati va uning oqibatlari*. Toshkent: Sharq NMAK.
- Umarxo'jayev, M., Solijonov, S., Rustamov, D., Mahkamov, N., Azimjonov J., Saidxonov, M., Jo'rayev, A., Abdumannonov X. 2022. *Sun'iy intellekt terminlari (inglizcha-o'zbekcha izohli tarjima lug'ati)*. Andijon: ALTAIIM.
- Sirojiddinov, Sh., Yusupova D., Davlatov O. 2019. *Navoiyshunoslik*. Toshkent: Tamaddun.
- Hojiev, A. 1994. "Mustaqillik sharoitida o'zbek tili lug'at tarkibining rivojlanish asoslari". *O'zbek tili va adabiyoti* 1-2: 20.
- <http://raai.org/library/tolk/aivoc.html>.
- <https://kun.uz/news/2017/08/07>.
- <https://kun.uz/42341857>.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya" ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Маматов 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 30.09.2023-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasida.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.